

ВІДГУК

офіційного опонента Білічак Оксани Ігорівни
про дисертацію Тетяни Олегівни Легерко на тему «Флористичний
дискурс української модерної лірики і поезії Лесі Українки», подану до
захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Флористичні образи є органічною частиною поетичної традиції: лірика з різноманітними рослинними мотивами й образами, пов'язаними з флористичною символікою, стала невід'ємною частиною творчості багатьох як власне українських, так і європейських поетів.

Світ природи, його особливе емоційне сприйняття і відповідне відтворення у літературі, зосередження письменників на флористичній естетиці, приваблював увагу багатьох літературознавців. Проте дослідження флористичної складової лірики модерної епохи і зокрема поезій Лесі Українки, тієї особливої палітри живої рослинної природи, якою заповнюють поетичний простір своїх творів поети-модерністи, не мали ще глибокого й комплексного аналізу. Власне, брак таких фахових досліджень з цієї тематики й обумовлює актуальність дослідження.

У дисертації Тетяни Легерко запропоновано аналіз розвитку флористичного дискурсу в літературній традиції у розрізі стильової палітри: від античності до XX століття, що формує розуміння особливостей характеру змін, яких зазнавали рослинні образи упродовж століть. Дослідниця не лише продемонструвала специфіку рослинної образності у поетів-модерністів, але й з'ясувала вплив контексту відповідної епохи на семантику та функціонування флористичних образів, насамперед у стилістичному контексті, виокремила й означила тенденції, проблематику їх творення і функціонування у ліриці низки авторів.

На матеріалі творчості письменників різних літературних періодів науковиця визначила, що тенденції флористичного образотворення до епохи модернізму не відзначалися особливою динамічністю, модерністи стали тими, хто переосмислив і трансформував підходи до використання флоронімів. Крім того, дисертантка зауважує, що флористична образність увиразнена як дискурс із трьома складниками: символіко-алегорично-метафоричний, зауважено, що саме символ, алегорія та метафора є основними засобами реалізації рослинних образів у поезії. У реалізації цих аспектів і полягає новизна роботи.

Об'єктом є лірика українських поетів епохи модернізму, зокрема Лесі Українки, Миколи Вороного, Петра Карманського, Олександра Олеся, Євгена Плужника, Оксани Лятуринської, Дарії Віконської, а предметом – флористичні образи у цій ліриці. Подана до захисту дисертаційна робота Тетяни Лєгерко є актуальною, а вибір теми – логічно вмотивованим.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Дисертація складається з трьох рівноцінних за обсягом і глибиною аналізу розділів. У вступі визначено мету дослідження, висвітлено питання про методологію реалізації поставлених завдань, обґрунтовано актуальність роботи, її наукову новизну, вказано теоретичну та практичну цінність результатів дисертації.

Дослідження має ґрунтовну теоретико-методологічну основу, серед опрацьованих дисертанткою наукові праці методологічного характеру (М. Гайдеггера, Г. І. Гадамера, Е. Р. Курціуса, Н. Фрая, З. Фрейда, К. Юнга, В. Агєєвої, Т. Бовсунівської, Н. Зборовської, Т. Гундорової, З. Лановик, М. Моклиці та ін.), праці з теорії стилю та теорії модернізму (О. Астаф'єва, В. Будного, О. Головій, Л. Демської-Будзуляк, О. Кицан, Ю. Коваліва, М. Коцюбинської, С. Кочерги, Г. Левченко, Т. Левчук, М. Моклиці, Н. Мочернюк, Д. Наливайка, С. Павличко, Я. Поліщука, С. Романова). Значну частину становлять праці про поетику і флористику

досліджуваних авторів, зокрема це роботи Н. Анісімової, В. Базилевського, В. Габора, С. Бортник, О. Білецького, О. Білічак, О. Гальчук, К. Голобородька, Л. Голомб, А. Гуляка, Л. Жванії, Т. Левчук, П. Ляшкевича, І. Набитовича, В. Погребенника, Л. Семененко, Л. Скирди, Г. Токмань, Т. Цепкало, І. Цуркана, А. Швець та ін. Важливо, що дисертантка, опрацьовуючи такий вагомий масив наукової й науково-критичної літератури, робить власні висновки щодо розвитку модернізму та індивідуально-стильової манери кожного з авторів, творчість яких аналізувалась у роботі.

У першому розділі «Флористичний дискурс європейської поетичної культури» Тетяна Лєгерко розкриває традицію флористичного образотворення у символічних та алегоричних ключах на прикладі античних міфів (анемона – Адоніс, мак – Морфей, лаванда – Асклепій; етіологічні міфи з поясненням походження рослин – міф про перетворення німфи Дафни на кущ лавру, юнака Кипариса на дерево, а кров Гіацинта – на квіти) та поезії Сафо, середньовічної поеми «Роман про троянду» Гійома де Лорріса (І частина) та Жана де Мена (ІІ частина), творчості П. Ронсара періоду Відродження, Дж. Мільтона епохи Бароко, поетів-романтиків П. Б. Шеллі, Г. Гейне, Ю. Словацького, Т. Шевченка, реалістичної поезії І. Франка. Аналізуючи особливості флористичних образів, дисертантка приходить до висновку, що вони «поволі в європейській поезії набувають функцій не просто декоративних елементів, тла для розгортання подій, носіїв дидактичного чи морального змісту, але й стають важливим інструментарієм для відображення внутрішніх процесів: осмислення світу, суспільних проблем, емоційного стану тощо», «дозволяють поетам реалізувати концепцію взаємозв'язку людини і природи, репрезентувати його складну динаміку через символіку росту, цвітіння, зростання або занепаду» (с.57).

У другому розділі Тетяна Лєгерко флористичний дискурс поезії українського модернізму розкриває на прикладі творчості Миколи Вороного, Петра Карманського, Олександра Олеся, Євгена Плужника, Оксани Лятуринської та Дарії Віконської. Зокрема, науковиця проаналізувала

особливості флористичної образності лірики Миколи Вороного – художні деталі, метафори, символи, алюзії та порівняння, що пов'язані в автора зі специфікою естетичних віянь модерної епохи, «роздвоєністю» «поміж двома пориваннями» – народницьким та модерним, особистими подіями, переживаннями і почуттями автора. Підкреслила, що відтворена флористика у поезії Петра Карманського є суголоссям настроїв, емоційного стану ліричного героя, елементом екзотизації, характерним романтизму, чи даниною модерністським мистецьким та світоглядним ідеалам. Флористична орнаментальність у ліриці Олександра Олеся тісно пов'язана з концептом кохання, а узагальнений образ квітів, асоційований у нього з весною, молодістю, мріями, красою. «Рослинні образи, – як стверджує дисертантка, – є носіями провідних ідей творчості: особливого кордоцетризму, єдності і протистояння людини і природи, самотності і відірваності від світу/соціуму, прагнення душевної і творчої рівноваги» (с. 98). Поетична флористика Євгена Плужника метафорична, рослинний світ олюднений передусім на почуттєвому рівні; ботаноморфну метафору авторка називає однією з домінантних у його творчості. Жіночий голос українського модернізму у другому розділі предсталені аналізом творчості Оксани Лятуринської та Дарії Віконської. Рослини-символи у творчості першої здебільшого мають народно-пісенне походження. Неоромантизм дисертантка визначає як домінантний стиль письменниці, а «риси імпресіонізму, що виявлені у специфіці зображення флористичних образів, з'являються як результат саморефлексії через споглядання дійсності» (с. 131). Специфіку образної природи Дарії Віконської дослідниця характеризує актуалізацією у її творах міжмедіальних (візуальних, звукових, тактильних) елементів, підкреслюючи, що «рослини постають носіями глибокої філософії, в основі якої єдність людини з природою, сакральність творчого процесу, естетика споглядання та сприйняття світу загалом» (с. 141).

Третій розділ дисертантка присвятила розгляду флористичного дискурсу поезії Лесі Українки, де проаналізувала поезії збірки «На крилах

пісень», «Думки і мрії», «Відгуки», особливу увагу звернула на тему митця і мистецтва та інтимну лірику авторки, в якій флористична образність набуває виразно символічного забарвлення. Науковиця підкреслює, що письменниця «реміфологізує рослинні образи, виводить їх на нові горизонти значень, робить атрибутами того чи іншого явища або особи, тим самим надаючи образів й асоціативності, і відтінку алюзійності», позбавляє «клішованих значень традиційні образи» і виводить «до загального обігу нові, наповнивши їх унікальними авторськими сенсами» (с. 205).

Доказовість представлених у роботі положень є однією з важливих ознак значущості дисертації. У дослідженні Тетяни Легерко представлено науково обґрунтовані положення, які спираються на глибокий аналіз поезії та модерних явищ літературного процесу. Висновки у дисертації чіткі й обґрунтовані, відображають результати дослідницького пошуку дисертантки.

Наукова новизна одержаних результатів, їх теоретична і практична значущість. Найбільш істотні наукові результати, уміщені в роботі, можна визначити у наступному:

- у дисертації окреслено вектори флористичного дискурсу в європейській та українській літературі;
- простежено шляхи розвитку флористичних образів в контексті історії літератури (від античності до модернізму) на матеріалі ліричних творів представників різних літературних періодів;
- проаналізовано поезію Лесі Українки, М. Вороного, П. Карманського, О. Олеся, Є. Плужника, О. Лятуринської, Д. Віконської на предмет використання у ній флористики, з'ясовано вплив стилістики, особистих переживань та емоцій на використання рослинних образів;
- визначено й увиразнено рівень значимості рослинних образів як індикаторів ідіостилу зазначених письменників.

Зазначено і практичну значущість дослідження, результати якого можуть бути використані при вивченні та викладанні теорії літератури, історії української літератури ХХ століття, творчості названих вище письменників.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. У дисертації дотримано вимог логіко-структурної схеми відповідного типу наукової роботи. Отримані результати відповідають визначеним у вступі дисертації меті та завданням. Результати наукового пошуку апробовано на трьох всеукраїнських і двох міжнародних конференціях та міжнародному конгресі, авторські напрацювання представлені у 8 одноосібних та 1 колективній публікації (Web of Science), з них 3 – у фахових виданнях (категорія Б), що відповідає чинним вимогам до оприлюднення матеріалів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Дисертація як наукова робота завжди є полем для дискусій, обміну думками та нових пропозицій для перспектив розвитку дослідження. Не применшуючи здобутків дослідження, висловлю кілька зауважень та рекомендацій:

1. У дисертації розглядаються поеми, балади, поезія в прозі, які є так званими змішаними/ помежевими жанрами. У назві роботи акцентовано все-таки на ліриці, тож є певна жанрово-родова невідповідність у між назвою роботи й аналізованими у ній творами. А в підрозділі 1.4 замість розгляду флористичних образів у романах Г. Флобера «Пані Боварі» та Ш. Бронте «Джейн Ейр» варто було зосередитися все ж на поетичних текстах реалістів, зокрема у тієї ж Ш. Бронте є і поезії з рослинними образами (поезія «Життя»), а також звернути увагу на поезію англійського письменника Томаса Гарді («Остання Хризантема», «Листопадова ніч», «Віщий дрозд») та чеського поета Яна Неруду (збірки «Цвинтарні квіти», «Книга віршів»).
2. У підрозділі 2.1 дисертантка виокремлює кілька площин, в яких реалізується рослинний світ поезії Миколи Вороного. Проте з тексту не зовсім зрозуміло, які саме. Названо першою абстрактно-символічну, далі йде пояснення до неї, зауважено використання митцем ботаноморфної метафорики, употужнення лірики психологізмом і філософічністю та про синкретизм романтизму й модернізму у його творчості. То які ж ще площини

з відтвореним розмаїтим світом рослин у поезії митця виокремлює дослідниця?

3. У роботі дисертантка лише точково, в деяких рослин (наприклад, калина у поезії О. Лятуринської) з'ясовувала їх традиційне/символічне значення в українській культурі. Вважаю, що варто було до цього звертатися частіше, це допомогло б провести паралелі, з'ясувавши в традиційному чи суто індивідуально-авторському ключі було використано той чи інший флористичний образ.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Тема кваліфікаційної праці Тетяни Лєгерко актуальна. Висновки та основні положення дисертації мають наукову новизну. Під час аналізу дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Дисертація Тетяни Олегівни Лєгерко є оригінальним та самостійним дослідженням. У ній представлено науково обґрунтовані положення, наукову новизну, чіткі і лаконічні висновки, практичну цінність. Науковий рівень дисертаційного дослідження високий, заявлена тема розкрита повністю. Вважаю, що дисертація є безсумнівним науковим внеском в історію української літератури, вона розширює, узагальнює й поглиблює знання про флористичне образотворення у поезії українських модерністів.

Дисертація Тетяни Лєгерко на тему «Флористичний дискурс української модерної лірики і поезії Лєси Українки» відповідає всім вимогам «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 341 від 21.03.2022). Тетяна Олегівна Лєгерко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент Білічак О.І.